

Psühholoogiline egoism

Hr Lincoln märkis ükskord endisaegses reisitöllas oma kaasreisijale, et kõiki inimesi ajendab head tegema isekus. Tema kaasreisija vaidles talle vastu just sel ajal, kui tõld ületas roigassilda, mis viis üle soomülka. Silda ületades silmasid nad kaldal vana metsseamist, kes tegi hirmsat kisa, sest tema põrsad olid vajunud mülkasse ning neid ähvardas uppumine. Kui vana tõld hakkas nõlvast üles ronima, hõikas hr Lincoln: "Kutsar, kas saate korraks peatuda?" Siis hüppas hr Lincoln välja, jooksis tagasi, tõstis väikesed põrsad veest ja mudast välja ning asetas nad kaldale. Kui ta naasis, märkis tema kaaslane: "Noh, Abe, kus on selles väikeses episoodis isekus?" "Olgu sinu hing õnnistatud, Ed, aga just siin ilmneb isekuse olemus. Ma poleks kogu päeva meelerahu saanud, kui oleksin edasi sõitnud ja jätnud selle vana kannatava emise nende põrsaste pärast muretsema. Ma tegin seda, et saada meelerahu, kas sa siis ei mõista?"⁵

Psühholoogiline egoism (PE) väidab end olevat inimloomuse kirjeldus. Ta kinnitab, et me ei saa teha midagi muud kui tegutseda omakasupüüdliku motivatsiooni alusel, nii et altruism – teooria, et me saame tegutseda teiste inimeste huvides ja mõnikord teemeigi seda – ei kehti lihtsalt sellepärast, et see on võimatu. Kuna kohustus eeldab suutmist (st meil ei saa kunagi olla kohustust teha seda, mis on võimatu), siis järelikult ei saa me teha midagi muud kui toimida omaenda huvides. Psühholoogiline egoism pole iseenesest eetikateooria. See on psühholoogiline teooria inimloomuse või motivatsiooni loomuse kohta, kuid siiski näib sellest järelduvat ka eetiline egoism – doktriin, et on moraalselt õige taotleda alati omaenda kasu. Argumendi võiks kirja panna järgmiselt:

1. Igaüks püüab alati maksimeerida omaenda huvi. (PE)
2. Kui inimene ei saa teatud tegu teha, siis tal pole ka kohustust seda teha.

Veendu, kas said ikka aru, mida tahtis Lincoln öelda! Kui said aru, siis loe läbi allolev Lincolni loo teisend.

Lincolni loo teisend (Pojman 2005, lk 145)

Lincoln väidab, et pole olemas niisugust asja nagu erapoole-
tu või altruistlik tegu. Kas tal on õigus? Kas kõik, mida me
teeme, on tehtud isekatest motiividest lähtudes? Vaatame Lincolni
loo teisendit. Olukord on sama, ainult et Ed on see, kes hõikab
kutsarile, et too peatuks, ning hüppab põrsaste päästmiseks spon-
taanselt tõllast välja. Saanud selle katsumusega hakkama, tuleb
ta rahulolevalt tagasi. Lincoln tervitab teda nüüd selliste sõna-
dega: "Ed, sa tead, et selles, mis sa tegid, ilmneb isekuse olemus.
Sa poleks suutnud rahus edasi elada, kui sa poleks püüdnud
neid põrsaid päästa." Kuid Ed vastab: "Abe, kui ma püüdsin
neid põrsaid aidata, polnud ma teadlik, et otsin seda tehes oma-
enda õnne. Ma tegin seda, sest usun, et kannatusi tuleks leeven-
dada. Muidugi tunnen ma rahuldust selle üle, et sain hakkama,
kuid rahuldus on iga eduka teo automaatne kaaslane. Isegi kui
mul poleks õnnestunud neid päästa, oleksin tundnud teatud
määralt rahuldust – selle üle, et püüdsin neid päästa."

Lincoln näib eksivat ja Edil näib olevat õigus, mis puutub
edu ja motivatsiooni vahekorra hindamisse. Tegutsedes ei otsi
me alati teadlikult omaenda rahuldust või õnne. Tegelikult tun-
dub, et mõned inimesed otsivad endale pigem õnnetust, nagu
näiteks masohhistid ja enesehävitajad, ning me kõik toimime
arvatavasti vahetevahel spontaanselt, ilma et püüdleksime tead-
likult omaenda õnne. Edi seisukoht on lähedane motivatsiooni-
teesi S teisele tõlgendusele:

S2. Igaüks teeb selle teo, mida ta kõige rohkem tahab teha
ja selle tagajärjel saab rahulduse, kui tegu sooritatakse
edukalt.

Kummal on Sinu arvates õigus – Lincolnil või Edil?

Alljärgnevalt saad teada, mis on hedonismi paradoks.

Hedonismi paradoks (Pojman 2005, lk 147-148)

Psühholoogilise egoismi kohaselt me teeme alati sellise teo, mis on kooskõlas omahuviga, sh isikliku rahuloluga ja õnnega. Pojman toob välja, et õnn ise omaette eesmärgina on aga üpris kummaline. Loe läbi allolev tekst ning püüa aru saada, miks eraldi eesmärgina õnne poole püüdlemine võib olla paradoksaalne. Kindlasti tutvu ka näitega Jones'i kohta. Seejärel mõtle, kas Jones'i sugune inimene üldse saab olla õnnelik!

Pealegi tundub õnn ise olevat eesmärgina mõneti kummaline. Nagu väidab **hedonismi paradoks**, on parim viis õnne leidmiseks see unustada; st tõenäosus õnne leida on suurem, kui püüdate väärt eesmärkide poole, mis toovad kaudselt kaasa õnnetunde:

Ma püüdsin õnnelindu, lendu pääses ta.

Ma püüdsin teha head, nüüd õnn on minuga.

Õnn tundub olevat tabamatu eesmärk, kuni soovime üksnes õnne ning vaid õnne enese pärast. Õnn tekib teiste sisemiselt väärtuslike sihtide taotlemise protsessis. Joel Feinberg esitab hedonismi paradoksi järgmiselt:

Kujutleme inimest, Jonesi, kellel kõigepealt puudub intellektuaalne uudishimu. Tal pole vähimatki soovi omandada mingit teadmist selle enese pärast, ja seepärast on ta täiesti ükskõikne teaduse, matemaatika ja filosoofia küsimuste suhtes. Kujutleme edasi, et ka looduse kaunidused jätaavad Jonesi külmaks: talle ei avalda muljet sügisene lehestik, lumemütsiga kaetud mäetipud, voo-gav ookean. Ka pikad jalutuskäigud maal kevadhommikuti ja talvised suusaretked on tema jaoks tüütu. Lisaks oletame, et kunstki ei köida Jonesi. Romaanid on talle igavad, poeesia piin, maalikunst mõtterus ja muusika lihtsalt müra. Oletame veel, et Jonesil puudub nii osaleja kui pealtvaataja kirk pesapalli, jalgpalli, tennis või mistahes muu spordiala suhtes. Ujumine on

tema jaoks gümnaastika julm vesine vorm, päike vaid põletuse allikas. Tantsimine on ühishariduse idiootsus, vestlus ajaraiskamine, vastassugupool ebahuvitav müsteerium. Poliitika on pettus, religioon lihtsalt ebausk; ja miljonite õigusteta inimolendite viletsus pole midagi säärast, mille pärast peaks muret tundma või erutama. Oletame lõpuks, et Jonesil pole annet ühegi käsitöö, tööstus- või kaubandusala peale ning see tõsiasi ei kutsu temas esile kahetsust.

Mis siis Jonesi huvitab? Ta peab ju midagi soovima. Kahtlemata soovibki. Jonesil on ülevoolav, kirglik, kõikehõlmav mure omaenda õnne pärast. Tema elu ainus, kõike muud välistav soov on olla õnnelik. Siinkohal pole vaja eriti palju kujutlusvõimet, nägemaks, et see Jonesi ainuke soov jääb tõenäoliselt rahuldamata.⁶